

Källskär

Åland

Kökar

TECKENFÖRKLARING

1 Sevärdheter (se baksidan för mer info.)
Places of special interest, (see back for more info.)

Informationsskylt, Information sign

Stig, Path

Ägo gräns, Tenure boundary

Höjdningskurvor (ekv 5 m), Contour lines

Brant, Escarpment

Mindre sprickdalar, Minor fissure valleys

Hus, Building

Brygga, Pier

Tilläggningsplats, Public landing-place

Hällkar, Rock pool

Kärr, Fen

Hällmark, Bedrock outcrops

Stenåker, Beach terraces

Torräng, Dry meadow

Krypdominerad väg, Juniperdom. veg.

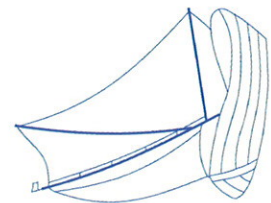
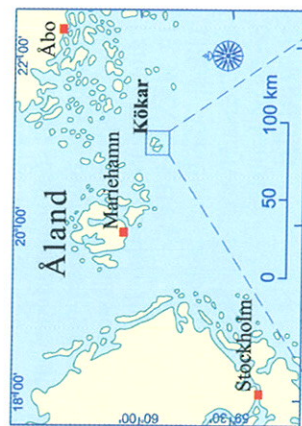
Björkskog, Birch

Alskog, Alder

Havsstrandsvegetation, Seashore vegetation

Åkerhielms anläggning, Åkerhielm's estate

Ljunghejd, Heath

Skala 1:5 000

1. DIABASGÅNG

Diabas är en svart bergart som trängt in i den omgivande röda kökargraniten. Diabasen har bildats i samband med vulkanisk aktivitet för ca 1300 miljoner år sedan. Diabasen vittrar lättare än graniten. Bergarten används som ornamentssten och för bla tillverkning av "Rockwool". Ingen brytning har förekommit på Källskär.

2. ÅKERHJELMS ANLÄGGNING

Den svenske friherren Göran Åkerhielm friköpte den mellersta delen av Källskär 1965. Här i en sumpig aldunge anlade Åkerhielm en "paradis"-trädgård med rhododendronbuskar, rosor, cypresser, kastanjer, tuja, lind, ek och vinrankor, kryddträdgård samt gräsmattor som kringgärdades med stenmurar. All jord har samlats in på Källskär eller tagits från närliggande öar och blandats med kompost. Trädgården hålls lagom fuktig genom ett sinnrikt system av kanaler, brunnar och avrinningsrör. Vattnet tas från stora hällkar. 1969 uppfördes stockstugan, ritad av Reima Pietilä. Anläggningen ägs sedan 1984 av Ålands landskapsstyrelse

3. LUSTHUSET

Favorituset för Tove Jansson som ibland gästade Åkerhielm. Härifrån har man en vidunderlig utsikt över skärgårdslandskapet.

4. KÄRR

Två olika kärtyper förekommer på ön: mindre fuktiga marker som domineras av kräkbär, odon och hjortron samt de mer fuktiga fatigkärrarna med karaktäristiska mattor av vitmossa och som ofta är beväxta med tuvull och ängsull. På kärren växer även öns enda orkidé, nattviol.

5. HERMESSTATYEN

Högst upp på klippan står en bronsstaty av den mykenska guden Hermes. Hos Homeros är han gudarnas budbärare, på bevingade fötter överbringa han gudarnas budskap. I den grekiska mytologin har han dyrkats som vältalighetens, klokhets och idrottens gud. Romarna kallade honom Mercurius och avbildade guden med härldsstav och bevingad hatt.

6. GROTTAN

Vid ett korsande spricksystem i berget finns en mindre urbergsgrotta. Längst in i grottan växer den sägenomspunna lysmossan (*Schistostrepha pennata*). Mossan ser ut att lysa av sig själv med

ett vackert guldliknande sken, men mossan är inte självlysande utan reflekterar det ljus som kommer in i grottan. OBS! Rör ej mossan!

7. KÄLLSKÄRSKANINAN

Kannan räknas som ett av Ålands förmästa naturminnen. OBS! Skyddat enligt lag! Kannan som är ca fyra meter hög är en s k plastisk form i berget som bildats av smältvattnen under inlandsisen för ca 9000 år sedan. Runt omkring Kannan finns andra spår av isälven som rännor i berget och små jättegyror. Kannan är ett "måste" för nordiska geovetare!

8. KÖKARGRANIT

En vacker röd, kvartsrik och relativt ovanlig granit som finns på Källskär och på några av öarna i närheten. Graniten bildades för ca 1600 miljoner år sedan. Pga granitens sprickfrihet och homogenerhet har den brutits som byggnadssten, dock inte på Källskär. Kökargraniten har bl a använts i nya presidentpalatset i Helsingfors.

9. BJÖRSKOG

På några platser på ön växer små björkdungar. Dungaorna skiljer sig något från varandra. Några är artfattiga med blåbärsris i markskiktet. En typ är fuktigare och där dominerar hjortron. Till sist finns en typ med en artrik flora. Vårtbjörk dominerar, men det finns även glasbjörk och inslag av rönn, asp, gråvide, svartvide och sälg.

10. ISRÄFFLOR

Direkta erosionsspår efter inlandsisen ser man som räfflor på ovitrade hällvytor. Stenar och block som varit infusna i isens botten har repat bergets när inlandsisen rörde sig över området. Riktningen av räfflorna är därför viktiga för att rekonstruera isrörelsen i ett område.

11. BEFASTNINGAR

På Källskärs högsta punkt finns en finsk vaktpostering under den del av andra världskriget som kallas "Fortsättningskriget" 1943-1944. Här uppe fanns två stycken 75 mm kanoner. Batteriet ingick i ett större försvarssystem med centrum på fasta Kökar vid nuvarande Sjöbevakningsstationen. Anläggningen sprängdes av Finsk militär 1945.

12. HÄLLKÄR

I hällkären samlas regnvatten, som om de är

stora kärar sommarens utforkning. Hällkären öster om Åkerhielms anläggning utnyttjas för bevattning av trädgården. Vegetationen på kanten påminner om kärren.

13. GAMLA FISKESTUGAN

Uppfördes troligtvis i slutet av 1700-talet. Stugan är en s k enkelstuga med förstuga och ett rum med stor öppen spis. Denna typ av stuga var vanlig före ut på de stora fiskelägena som tex Mörskär och Kökarören. OBS! Privat ägare! Ägs av Simmonsgården på Kökar.

14. TORRÄNG

Källskärs artrikaste vegetationstyp. Här finns det tjockaste jordläcket på hela ön, en sandig jordart som lätt torkar ut på sommaren. Vanliga gräsarter på torrängen är rödsvingel, kruståvel, luddhavre och knylhavre. Här växer också vedfje, rentana, femfingerört, svartkämpe, backnejlika, fältnalört, johannesört, kaneros, teveronika, kungsmyrta, tulkört samt den sällsynta glansnävan (*Geranium lucidum*)

15. ALSKOG

Samtliga aldungar som finns på ön är belägna nära vattnet. Aldungarnas vegetation är frodig och artrik, här växer bl a skogslok och alggräs. Den här dungen rymmer även öns enda lind.

16. HAVSSTRANDVEGETATION

Liknar en strandäng men blockhalten är alltför hög för att ge intryck av en riktig äng. Här växer salttåliga växter som rörfilen, hundstarr, fåckelblomster, läkevänderot, gåsört, smörblomma, kråkvicker, havssälling, strandråg, saltålg, strandkrypa, standkvanne och gulmåra.

17. STOR BLOCKANSAMLING

Genom inlandsisens veckan har vanligtvis nordvästsidorna av öarna i Kökärs skärgård blivit slipade och avrundade jämfört med syd-sydostsidorna där berget ofta är söndertruttet av isen. Här på Källskär finns ett område där mycket kraftig erosion av inlandsisen skett. Stora kantiga block har brutits loss och ligger instabilt staplade på varandra.

18. STENÅKER

Stenåkrarna har bildats genom vågornas bearbetning av moränjord som ursprungligen funnits här. Mindre kornstorlekar har sköljts ut av vågorna och endast stenar har blivit kvar. Kraftiga stormar har successivt förmatt tydliga

strandvallar vartefter landhöjningen fortgått. "Källskärsvågorna" är de artfattigaste delarna av ön, här växer enbart skorplav och enstaka buskar av en och hallon. Letar man bland stenarna så hittar man bergarter från hela Åland som transporterats hit med isen. Vanligast är olika gnejsar och graniter, men även sandsten och kalksten förekommer. Lämna stenarna där dom ligger!

19. HÄXXANS HUS

Tillhör Åkerhielms anläggning. Här bodde ofta "Miss Morris" från Skotland under sina besök på Källskär.

20. RISHED

På ön finns två olika typer av rishedar: artfattiga ljungbedar och mera artrika områden med krypen. Rishedarna ute på öarna var för viktiga i naturhushållningen. Här ute togs renlav (ofta kallad "vitmossa") som vinterfoder till kreaturen. Rishedarna brändes för när krypen tagit över för mycket. Vanliga arter är renlav, ljung, kråkbär, tulkört, mjölkört, kruståvel, träjon och kaneros. Ejder, svärta och orre häckar på hedarna!

21. HÄLLMARKER

Är den vanligaste vegetationstypen på ön. På vågexponerade hällmarker växer i sprickor salttåliga växter som saltgräs, dansk skörbjuggsört, strandnarv, kryparv och kustbaldersbrå. I mer skyddade lägen växer kärleksört, gul felknopp och smällglim. Straxt väster om Åkerhielms hamnanläggning växer det sällsynta och högresta vipparret (*Carex paniculata*) i täta tuvor. Hällmarker som inte påverkas av saltspray från havet är mer artfattiga, där växer bl a stensöta, stenbräken, loppplummer och enstaka träd. På den mer skyddade östra sidan av ön finns en del träd som når ca tre meters höjd.

Kartan framskild 2004. Institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi.

Stockholms universitet

Karta: Maya Petén

Text: Anders Fridfeldt

Botanisk inventering: Magnus Eriksson